

DISZCIPLÍNÁK AZ IRODALOM- ÉS A NYELVTUDOMÁNY HATÁRTERÜLETÉN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PRAGMAFILOLÓGIÁRA

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

<https://doi.org/10.32979/PUM.SPH.2023.1.3>

A tudományok művelőinek 20–21. századi látásmódját a határterületiség, az inter- és a multidiszciplinaritás jellemzi. Amikor a nyelvjárástörténeti és a történeti szociolingvisztikai metodikájú kutatásaimat végzem, gyakran azt tapasztalom, hogy bizonyos kérdések tisztázásában nem elegendő csupán egy részterület módszereit igénybe venni, hiszen sokkal árnyaltabb meglátásokra és pontosabb eredményekre juthatunk, ha többkomponensű, ezáltal többszínű szemlélettel közelítünk vizsgálati témánkhoz. A tudományköziség különös jelentőségű a régmúlt nyelvi adatainak feltárásában. Ha régi szövegeket vizsgálunk, akkor időben és térben távol állunk a korabeli nyelvi helyzettől, sőt sok esetben a szövegek megformálóját sem ismerjük. Csakis sokoldalú közelítéssel érhetjük el, hogy pontos, adekvát információkat nyerhessünk a rendelkezésünkre álló adatokból. Nem zárhatunk ki egyetlen első látásra távolinak tűnő tudományterületet sem vizsgálati metodikánkból, minden új megközelítési módnak, árnyalatnak, közelítésnek meg kell adni az esélyt a hitelesen igazolható eredmények rekonstruálására. Több előadásomnak és tanulmányomnak állt már a középpontjában a tudományköziség fontosságának hirdetése a nyelvemlékek, az egykor írt szövegek elemzésében.¹ A tudományok egyre jellemzőbb differenciálódása részben segíti, részben veszélyezteti az integrált gondolkodást. A tudományköziség előnyeit ismerjük: árnyaltabb látásmód, ennek következtében biztosabb eredmények, a különböző megközelítésmódok szinergikus párbeszéde.

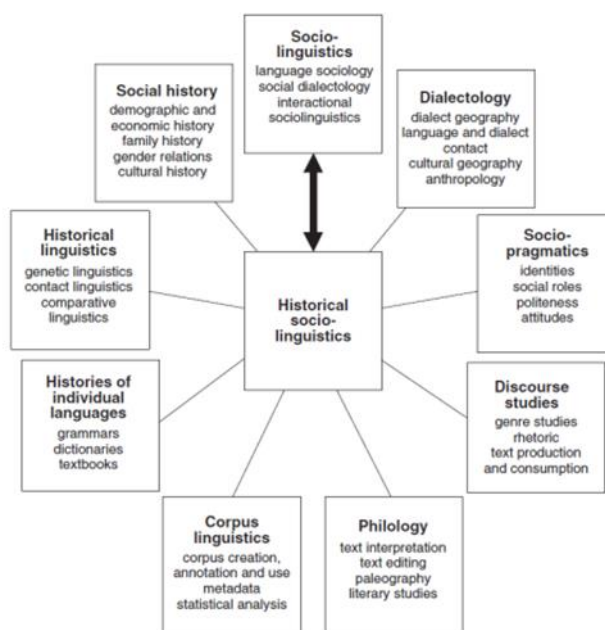
A *The Handbook of Historical Sociolinguistics* című kézikönyv tanulmányai közül figyelemre méltó a történeti szociolingvisztika kezdeteit, korszakait és a paradigmát tárgyaló összefoglaló írás.² A szerzők szemléletes ábrán mutatják be a *historical sociolinguistics* 'történeti szociolingvisztika' elnevezésű diszciplína érintkezési területeit.³ Véleményük szerint ez a tudományág magában foglalja a *nyelvszociológia*, a *társadalmi dialektológia*, valamint az *interakciós szociolingvisztika* területeit. Az előzővel gyengébb szállal érintkezik ábrájukon a dialektoló-

¹ Lásd a legutóbbiakat: GRÉCZI-ZSOLDOS 2019, 2020/a, 2020/b.

² NEVALAINEN – RAUMOLIN-BRUNBERG 2012, 22–40.

³ NEVALAINEN – RAUMOLIN-BRUNBERG 2012, 27.

gia tudományterülete, amelyhez hozzárendelik a nyelv(járás)földrajzot (*dialect geography*), a nyelvi és nyelvjárási kontaktusokat érintő vizsgálatokat (*language and dialect contact*), valamint a kulturális földrajz (*cultural geography*) és az antropológia (*anthropology*) területét. Érintkező diszciplínaként ábrázolják a társadalmi és az identitásszerepeket, az udvariassági formákat és attitűdöket vizsgáló szociopragmatikát (*sociopragmatics*); a társalgáselmélettel foglalkozó tudományterületeket (*discourse studies*), úm. a retorikát, a szövegalkotás és -felhasználás vizsgálatát, a szövegértelmezést és a szövegszerkesztést; a paleográfiát és az irodalomtudományt magában foglaló filológiát; a korpusznyelvészetnek (*corpus linguistics*), az egyéni nyelvek történetének (*histories of individual languages*), a genetikai nyelvészetnek (*genetic linguistics*), a nyelvi kontaktusok történetének és az összehasonlító nyelvészetnek a tudományegyüttesét; a történeti nyelvészetet, a népesség- és gazdaságtörténetet, a családtörténetet, a nemek közötti viszonyokat érintő történeti vizsgálatokat és a kultúrtörténetet egyaránt magába olvasztó társadalomtörténetet (*social history*).

1. ábra. Forrás: Nevalainen – Raumolin-Brunberg 2012, 27.

„E pluribus unum?” – tehetjük fel a kérdést a Nevalainen – Raumolin-Brunberg szerzőpáros szavaival.⁴ A kereszteződő tudományok areája a különféle paradigmák és kutatási irányzatok szövedékéből rajzolódik ki, amelyek ugyan tükrözik a tudományos megközelítések sokféleségét, de az irányzatokból, a sokféle szemléletmódból mégis érdemes olyan módszertant formálni, amely komplexitásával, egységbe

⁴ NEVALAINEN – RAUMOLIN-BRUNBERG 2012, 26.

formálódásával szolgálja a nyelvéírás célját. A nyelvtudomány kutatási területei az irodalomtudománnyal és más tudományterületekkel egymáshoz közeledve új részdiszciplínákat, új szemléletmódokat rajzolnak ki, a perspektíva bővítésével új utakat nyitnak, így komplexebb tudásunk lehet a korábban létrehozott szövegekről, azok megalkotóiról, a nyelvhasználókról, az egykori társadalom és az egykori nyelvhasználat összefüggéseiről. A Nevalainen és Raumolin-Brunberg szerzőpáros így foglalja össze a történeti szociolingvisztikai vizsgálatok határterületiségét: „not a one-way street from the present to the past” [ez nem egyirányú út a jelenből a múltba].⁵

A különféle paradigmákból és kutatási irányzatok szövedékéből összeállt diszciplínahálózatnak meglehet az a veszélye, hogy a kereszteződő tudományok areája nem egységes, nem homogén, azaz egyenetlen módszertani terepet eredményez. Cseresnyési László figyelmeztetését is érdemes figyelembe vennünk a túlságosan összetett szemléletmód kialakításakor: „a különböző tudományterületek és a nyelvészet határát meg kell vonni valahol, mivel a nyelv használatában számtalan olyan dolog van, amellyel a nyelvész képtelen foglalkozni”.⁶

A nyelv vizsgálatában az 1980-as években következett be a pragmatikai fordulat. A nyelv történeti szempontú vizsgálatában, a diakrón nyelvi folyamatok feltárásában egyre nagyobb szerepet kapott a nyelvhasználati tényezők megismerése. A magyar nyelvtörténettel kapcsolatban a 2000-es évek elején jelent meg az a szemlélet, amely a nyelvhasználatot helyezi a középpontba, és az ún. rendszerközpontú, „hagyományos” nyelvtörténeti módszertannal szemben (vagy mellett) a szöveget a szociális-kulturális kontextusában ragadja meg, és vizsgálat tárgyává teszi a kommunikációs aktus kontextuális és szociális aspektusát, illetve a szituáció egyes elemeinek a szerepét a nyelvhasználatban.⁷ Az utóbbi évtizedekben a történeti nyelvészetben a grammatikai rendszer vizsgálatáról a nyelvhasználatvizsgálatra terelődött a hangsúly. Tátrai Szilárd a pragmatika funkcionális kognitív megközelítéséről írt könyvében a pragmatikafelfogások sokszínűségére utal, és fontosnak tartja a kiindulópontok termékeny diskurzusba hozását.⁸

Sárosi Zsófia 2015-ben még a magyar nyelvtudományban kevésbé művelt tevékenységnek nevezte az „írott-beszélt nyelvi szövegek” vizsgálatával foglalkozó történeti (szocio)pragmatikát, különösen a történeti udvariasságkutatást, s ő is hangsúlyozza, hogy a részdiszciplínák diskurzusára kell törekedni.⁹ Többek mellett a történeti szociopragmatika és a történeti szociolingvisztika vállalta ezt a feladatot a nyelvtudományban.

A pragmatika a nyelvészetnek az az aldiszciplínája, amely igen széles vizsgálati területen mozog. A legtágabb definíciója szerint érinti a beszélő és a hallgató közötti interakciót, annak minden olyan elemét, amelynek funkciója van egy adott kontextusban, és arra kíváncsi, hogy a megnyilatkozásoknak milyen jelentéseik

⁵ NEVALAINEN – RAUMOLIN-BRUNBERG 2012, 26.

⁶ CSERESNYÉSI 2004, 9.

⁷ Lásd összefoglalását: SÁROSI 2015.

⁸ TÁTRAI 2011.

⁹ SÁROSI 2015, 129.

jönnek létre bizonyos helyzetekben. A történeti pragmatika egyik ága a pragmafilológia, amely új területnek számít a nyelvtudományban. A pragmafilológiai elemzések során a történeti szövegek szociokulturális kontextusa áll a középpontban. Elemzési kerete a természetes diskurzus, központi kérdése a nyelvhasználat, tárgya a kommunikáció, a nyelvi szerkezetek szociális jelentéseinek vizsgálata. Ebben az elemzési metodikában nem általánosságban, rendszerszemlélettel beszélünk az egykori nyelvről, hanem egy személyhez vagy egy szociálisan szerveződő társadalmi csoporthoz, réteghez kapcsolódóan tárunk fel adekvát nyelvhasználati jellemzőket. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a nyelv kutatóját pragmatikai szempontból az érdekli, hogy a kijelentéseknek, a megnyilatkozásoknak milyen jelentéseik vannak bizonyos helyzetekben.

A pragmafilológia módszertanát alkalmazó kutató tesz egy lépést a múltba, és leírja a történeti szövegek kontextuális aspektusát, beleértve a kommunikációs aktus feladóját, annak szociális és személyes viszonyait, a szöveg létrehozásának fizikai és szociális helyzetét, a szöveg befogadását és a szöveg célját.¹⁰ A szövegeknek a kifejezetten nyelvi-pragmatikai vizsgálatától valamelyest különválnak a magyar nyelvtudományban kevésbé művelt pragmafilológia, amely a szövegek kontextusának vizsgálatában a szövegek előállításával, funkciójával, céljával és befogadásával foglalkozik, annak fizikai és társadalmi hátterével, módjaival, a feladó és a címzett körülményeivel, a társadalmi és a személyes kapcsolatok felderítésével.

A nyelvváltozat-kutatás egyik régóta alkalmazott területéről, a történeti nyelvjáráskutatásról is érdemes ebben az összefüggésben szólni. A történeti dialektológiai kutatásokban sem az a cél, hogy egy adott kor nyelvéről általános jellemzést adjon a kutató, hanem igyekeznek a nyelvi jelenségeket dialektushoz, nyelvjárasterülethez kötni. A történeti dialektológia, a történeti szociolingvisztika, a történeti (szocio)pragmatika és a pragmafilológia egyenként is komplex területként integrálódik a nyelvtörténet nagyobb halmazába.

Az egykori beszélt nyelv feltárásában leginkább a nyelvjárástörténeti és a történeti szociolingvisztikai metodika segítheti a kutatót. A nyelvhasználat-vizsgálat itt arra fókuszál, hogy az írott szövegekben rekonstruálható beszélt nyelvi elemeket milyen nyelven kívüli tényezők irányítják, illetve a nyelvhasználónak a szociolingvisztikai tényezőkkel (életkor, nem, társadalmi csoport, iskolai végzettség, származási hely, vallás stb.) behatárolt sajátosságai milyen mértékben befolyásolják nyelvhasználatát. A szociolingvisztika vizsgálatának középpontjában a nyelvi változási folyamatok és a nyelvváltozatok állnak.

A pragmatika részterületei között találunk diakrón szemléletű metodikát is. A diakrón pragmatika azt vizsgálja, hogy egy nyelvi forma (pl. egy névmás, egy lexéma, egy bizonyos funkciót betöltő nyelvi alak) hogyan változik időben. Ez már önmagában is multidiszciplináris metódust igényel. A vizsgálatnak kétféle iránya lehet: a

¹⁰ Összefoglalja előadásában KOPACZYK 2012. Előadásának vázlata elérhető: www.academia.edu/1725031/Understanding_pragmaphilology.

formától a funkcióig, illetve a funkciótól a formáig eljutni. A kiindulás alapja lehet elméleti, amikor a nyelvi adatok az elméleti szempontok alkalmazhatóságát jelentik, és lehet empirikus, azaz korpuszalapú megközelítés, amely esetben nagyobb hangsúlyt kap a történeti-társadalmi-kulturális kontextus.

A pragmatikai szemléletmód megjelenése óta egyre nagyobb szerep jut a nyelvtörténeti vizsgálatokban az olyan nyelvi elemek kutatásának, amelyek az ún. arcualathoz, a homlokzathoz és a szerepekhez kötődnek. Az elemzés részét képezik a hatalom és a szolidaritás jelölői, az udvariassági formák, a kommunikációt kezdő, fenntartó és záró nyelvi elemek, azaz a köszönési, a megszólítási formák, illetve a viszonymegnevezések, de a metanyelvi operátorok, a diskurzusjelölők, a különböző társalgásszervező elemek is a történeti nyelvhasználat-kutatás részét képezik.¹¹

A perek levéltárakban fennmaradt szövegei különösen alkalmasak az egykori beszélt nyelv feltárására. Ezeken belül a boszorkányperek sajátos diskurzustípusként értelmezhetők. Petykó Márton szóhasználatával: közösség- és identitásképző diskurzusok.¹² Az eljáró hatóság saját megnyilatkozásai és a tanúvallomások értelmezése révén látjuk, hogyan hozza létre egy közösség a boszorkányságot mint entitást és a boszorkánysággal vádolt személyek identitását. Ez a vizsgálat az interakciós szociolingvisztika, a diskurzuselemzés, az etnometodológia és a pragmatika alapelveiből és vizsgálati céljából indul ki, illetve felhasználja a történeti szociolingvisztika és a történeti szociopragmatika elemzési módszerét, de érintkezik a szociolingvisztikai gyakorlatelmélettel, vagyis a kontextusképzés szociokognitív modelljének a társas viszonyok létrehozásával foglalkozó részmodelljével és az etnometodológiával. A boszorkányság fogalma ennek értelmében egykor nyelviileg is konstruálódott, létezővé lett a nyelv által. A szociopragmatika a társadalmi kontextus bizonyos megjelenési formáival, a társadalmi interakciókkal foglalkozik. Culperer a pragmatikai leírás szintjei közül a kulturális leírás részei között vizsgálja egy társadalmi csoport ideológiájának, hitrendszerének leírását, valamint a társadalmi szituációk szerinti leírást.¹³ A történeti szociopragmatikában használt tevékenységtípus-fogalom a kulturálisan elfogadott tevékenységekre, a cselekvés alanyai által társadalmilag létrehozott eseményekre, cselekvésekre utal. A boszorkányperek jól bizonyítják, hogy a boszorkányságot a *boszorkány* fogalom létezésének hivatalossá tételével konstruálják meg. A bíróság tanúkat idéz be, kihallgatja őket, miközben a tanúk a vádlottra arculatromboló kijelentéseket tesznek. A konstruált bűnnek következményei lesznek: a tanúvallomások alapján a bíróság elismeri a vádlott bűnét, és kínvallatással, máglyahalállal sújtja. Az etnometodológusok azt tanulmányozzák, hogy hogyan tulajdonítanak az emberek értelmet mások szavainak és tetteinek a társas érintkezések során. Ez a vizsgálati mód is része a diskurzuselemzésnek. A boszorkányság és a büntett megkonstruálása a nyelvtudományi elméletek közül a kognitív nyelvészetet és a kognitív pragmatikát is idevonhatóvá teszi.

¹¹ SÁROSI 2003, 443.

¹² PETYKÓ 2015, 147.

¹³ CULPERER 2011; CULPERER – HAUGH 2014.

Az udvariasság pragmatikai kutatásainak részeként a tiszteletadás, a le- és felértékelés formáit, a nyelvi elemek érzelemkifejező funkcióit vizsgáljuk. Általánosságban a kontextuális jelentés vizsgálata a cél, azaz annak feltárása, hogy a beszélők nyelvi cselekedetének a tervezésében milyen körülmények, milyen kontextus és miféle kulturális tényezők álltak fenn. Vizsgált anyagaim között egy 1639-ben lejegyzett perszöveg vallomásaiban találunk olyan megnyilatkozásokat, amelyekben a káromlásnak a tényét említi a szöveg: „*Gerke igen fertelmes rútul megszidogatta vala ezt az Kállainét*”, „*az darabontok igen szitták*”, ám van olyan szöveg hely is, ahol a jegyző a szövegkörnyezet és a káromló szó felidézésével jelenít meg arcufelfejező aktust: „*te is megérdemlet (sic!) a teremtettézésért a követ*”.¹⁴ Több olyan perszöveget találunk a levéltárakban, amelyekben a scriptor „kiszól” a szövegből, azaz narrátorként minősíti az elhangzottakat. Mivel az egykori bíróság jegyzőjének feladata volt hűen lejegyezni a tanúvallomásokat, ezért fordulhat elő az, hogy a káromló szavak, a káromkodás, a szitokszavak lejegyzése közben felmenti magát. Számos ilyen nyelvi alakkal találkozunk egykori perszövegekben. Az általam vizsgált szövegek közül egy 1752-ben tartott boszorkányper szolgáltat erre adatot.¹⁵ A vallomás lejegyzése közben nyilvánvalóvá teszi a scriptor, hogy ő, a szöveg lejegyzője helyteleníti a fátens szavát, ezzel nyilvánvalóvá teszi a kommunikációs helyzetben való szerepét, azt, hogy a vallomásszövegnek ő a lejegyzője: „*Ezt is mondotta Szilágyi Pálné, hogy az maga ura, – sit venia – ganéjját, hogy megvehetnék, ketten is lesik.*” A latinul leírt bocsánatkérés ténye arra utal, hogy a *ganéj* szó a szövegkörnyezetben kapott értelmében nem illendő kifejezési forma, a scriptor nem szívesen jegyzi le, mivel az általa képviselt művelt nyelvváltozatba nem illik ez a szó. Ráadásul a trágárnak minősített szó egy nő szájából hangzott el, s jól tudjuk a történeti nyelvi vizsgálatokból, hogy egy korabeli nő akkor, ha társaságban nyelvi tabunak számító szót használt, nem viselkedett illendően. A nyelvtudományban egyre gyakoribbá váló attitűdvizsgálattal is közelíthetünk ehhez a szóhasználati minősítéshez: a szöveg lejegyzője illetlennek tartja a szót, így a mára semleges vagy kevéssé trágárrá váló szóalak a múltban negatívabb konnotációval rendelkezett. A történeti pragmatika felől közelítve azt állapíthatjuk meg, hogy a káromlás alapvetően arcufelfejező beszédaktus, tehát akivel szemben használta ezt a kifejezést a kommunikáló fél, azzal a személlyel – finoman szólva – nem volt szolidáris.

Mínt hogy az említések és a megszólítások is a pragmatikai vizsgálatok részét képezik, az újabb nyelvtudományi vizsgálatok ezekre is kiterjednek. Az egykori perszövegekből olykor a megszólítási formák is rekonstruálhatók. Ugyanebben a boszorkányperben a fentebb idézett tanú férjének szavait egyenes beszédben köz-

¹⁴ MÁL Marosvásárhely v. Prot. N. 262. 189–192. 1639. május 31. Marosvásárhely. Marosvásárhely város tanácsának vizsgálata Kállai Gyurkáné (Callai Giurkáné) ellen (eredeti lelőhely; elérhető: BESSENYEI 1997, 119–121.).

¹⁵ 1752. Kismarja, Bihar megye. Szilágyi Pálné és egy Panda nevű szolgálója boszorkánykodása, illetve Szilágyinének férjével való viszálya ügyében tanúvallatás (a per szövege elérhető: KOMÁROMY 1910, 532.).

vetíti a tanú és a lejegyző: „*És mondotta Szilágyi Pál: jaj, csillagom, feleségem, ne ölj meg*”, illetve idézi az alacsonyabb társadalmi státusú személy, a szolga szavait: „*ne bántsa már kend asszonyom*”. Jól szemlélteti ez a két, ugyanazon személyt illető megszólítás azt, hogy a tiszteletadás nyelvi megjelenése az egykori hierarchikus társadalomban a személyek egymáshoz való viszonya, rangja, társadalomban betöltött szerepe, kora, neme alapján változott.

Az egykori misszilisek – a perszövegek mellett – jól használható nyelvi adatokat szolgáltatnak a nyelvi érintés egykori jelenségeire. Egy 1679-ben kelt levélben Léva várának ura, Csáky Pál gróf az alábbi tiszteletteljes formával köszönti Nógrád vármegye alispánját, Bartakovich Jánost:¹⁶ „*Kötelességghel valo βolgalatomot ayanlom mint Joakaro Uram[na]k k[egyelmedne]k. Isten minden kiunta βerént valo jókkal áldgya megh k[egyel]l[me]det.*” [o. Kötelességgel való szolgálatot ajánlom mint jóakaró Uramnak kegyelmednek. Isten minden kívánta szerént való jókkal áldja meg kegyelmedet.] Ez a példa szintén csupán a jelenség illusztrálására szolgál, hiszen a 17. század levélíróinak szokása, mondhatni: elvárt eleme ezeknek a cirkalmas levélkezdő formuláknak az alkalmazása. Ma mindezt a *tisztelt* vagy *kedves* jelző és a megszólítás helyettesíti. A pragmatikai jelenségnek a társadalmi-történelmi kontextushoz igazodó változását tudjuk ez esetben is regisztrálni.

Ugyanehhez az alispánhoz egy másik feladótól, Sembery Ferencről, egy Hont vármegyei nemestől érkezett levél 1664-ben.¹⁷ Nógrád vármegye alispánjától kér segítséget, mivel katonákat küldtek rá, el akarják zálogosítani a birtokát. Az alispánhoz a „*bizodalmas jo akaro battjam Uram*” [o. bizodalmas, jóakaró bátyám-uram] megszólítással fordul – a korban szokásos módon – tisztelete jeleként. Nemes származású ellenségeit „*Uram*”-nak szólítja, ha név szerint említi őket, ám a neki rosszat akaró család tagjait és szolgálóit arculatfenyegető kifejezésekkel illeti: „*Eördög*” [o. ördög] és „*fattju*” [o. fattyú]. A verbális agresszió is megnyilvánul a misszilisen: „*az rut Morgassokért, s fenegetőzkedésekért, hitemre itt az Korponaj Uczan ugj megh agja bugjaznam hire lenne az egress darab tartomannak*” [o. az rút morgásokért s fenyegetőzkedésekért, hitemre, itt az korponai utcán úgy megagya-bugyáznám, hire lenne az egész darab tartománnak]. A levél végén történelmi szempontból is érdekes híradásra bukkanunk. Sembery Ferenc arról tájékoztatja az alispánt, hogy Zrínyi Miklóst megtámadta egy vadkan. Ezt írja: „*Czuda hirt hallottam, mivel hogy az Nagy Méltosagos Vitez Urat Zeriny Miklos Urunkat ő Ngat egy Vad Kan annyira rontotta volna megh abban kollet megh halny ő Ngának, Ne adta In ha ugj volna, de ha bizonyos, Méltó volna megh gjaβolny azon igaz Magyar βerető Vitez Urat.*” [o. Csuda hírt hallottam, mivelhogy az nagy méltóságú vitéz urat, Zeriny (Zrínyi – a szerző) Miklós urunkat, őnagyságát egy vadkan annyira rontotta volna meg, abban kellett meghalni őnagyságának. Ne adta Isten, ha úgy volna, de ha bizonyos, méltó volna meggyászolni azon igaz magyarszerető vitéz urat.] Zrínyi Miklós, aki főnemes, főispán, hadvezér volt, említése a nagy méltóság-

¹⁶ MNL NML XIV. 3. D. 9. d. 11.

¹⁷ MNL NML XIV. 3. D. 9. d. 15.

gos vitéz úr és az őnagysága megnevezésekkel történik. A leírásból kitűnik az is, hogy mennyire tisztelték, milyen becsben tartották már korábban is Zrínyi Miklóst, ugyanis *igaz magyarszerető vitéz úrként* említi a levél írója.

A pragmafilológiai elemzések korpuszaiként az archívumokban őrzött nyelvmélekeken kívül irodalmi szövegek is rendelkezésünkre állnak. Kemény Gábor professzor úr, szeretett és tisztelt tanárunk, kollégánk, akinek az emlékére tartott konferencia előadásait gyűjti egybe ez a kötet, kedves írójának, Krúdy Gyulának a *Pesti nőrabló* című novellájában attól függően, hogy ki milyen viszonyban áll a történet szereplőjével, másként szólítja vagy említi a nőt. A megnevezett személy megjelenítésének ilyenformán többféle értéke, összetett árnyalt funkciója van az irodalmi szövegekben. A szólításokban rejlő érzelmi tartalomként megjelenik ezek között a kedveskedés, a csúfolódás és a sértés beszédaktusa. Megtudjuk a narrátortól, hogy „Kecseginét Flórának hívták keresztnevén”. Az író hol *Flóraként*, hol *Kecseginéként* utal szereplőjére, ugyanakkor helyenként „szép asszony”-nak nevezi, míg a „csemcsegő ízes öregurak” „aranykeblű Kecseginé”-ként, a szemtelenebb ifjak „sárgaszoknyás Kecseginé”-ként említik.

*

A példák és a nyelvi adatok kiemelésével igyekeztem igazolni, hogy a sokféle szemléletmód, paradigma, kutatási irány együtteséből szerveződő tudományköziség komplexitásából kialakult új diszciplínák segítenek a szövegek, a megnyilatkozások árnyaltabb megértésében. A fentebb közölt tudományhálózat mint komplex szövegértelmezési keret tág lehetőségeket ad az egykori nyelvhasználat rekonstruálására, a pragmafilológia pedig új színnel gazdagítja a nyelv- és az irodalomtudomány szövegértelmezési metódusait.

Bibliográfia

CULPERER 2011

Jonathan CULPERER: Politeness and impoliteness. In: *Pragmatics of society*. Eds. Gisle ANDERSEN – Karin AIJMER. Berlin, Mouton de Gruyter, 2011, 391–436.

CULPERER – HAUGH 2014

Jonathan CULPERER – Michael HAUGH: *Pragmatics and the English Language*. London, Red Globe Press, 2014.

CSERESNYÉSI 2004

CSERESNYÉSI László: *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest, Tinta, 2004.

GRÉCZI-ZSOLDOS 2019

GRÉCZI-ZSOLDOS Enikő: Egy XVII. századi határvíta névtörténeti – nyelvjárástörténeti – történeti szociolingvisztikai vizsgálata. In: *Sokszínű tudomány Nógrádban*. Szerk. GRÉCZI-ZSOLDOS Enikő. Miskolc, Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottsága, 2019, 78–87.

GRÉCZI-ZSOLDOS 2020/a

Enikő GRÉCZI-ZSOLDOS: Method of the Dialect History and the Historical Sociolinguistics in the Examination of the Historical Texts. *Szellem és Tudomány* 11/Special Issue. 2020, 161–168.

GRÉCZI-ZSOLDOS 2020/b

GRÉCZI-ZSOLDOS Enikő: Az egykori élőbeszéd és a szociális interakciók feltárásának módszertani lehetőségei erdélyi boszorkányper-szövegek narrációiban. In: *Nyelvi közösségek – közösségi perspektívák*. Szerk. MAGYARI Sára – BARTHA Krisztina. Oradea, Partium, 2020, 73–82.

KOPACZYK 2012

Johanna KOPACZYK: *Understanding pragmaphilology*. 2012. www.academia.edu/1725031/Understanding_pragmaphilology (letöltés: 2022. máj. 15.).

NEVALAINEN – RAUMOLIN-BRUNBERG 2012

Terttu NEVALAINEN – Helena RAUMOLIN-BRUNBERG: Historical Sociolinguistics: Origins, Motivations and Paradigms. In: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Eds. Juan M. HERNÁNDEZ-CAMPOY – Juan C. CONDE-SILVESTRE. Malden–Oxford–Chichester, Wiley-Blackwell, 2012, 22–40.

PETYKÓ 2015

PETYKÓ Márton: A boszorkányperek periratai mint közösség- és identitásképző diskurzusok. *Magyar Nyelv* 111/2. 2015, 147–161.

SÁROSI 2003

SÁROSI Zsófia: Történeti szociopragmatika – a magyar nyelvtörténet más megközelítésben. *Magyar Nyelv* 99/4. 2003, 434–448.

SÁROSI 2015

SÁROSI Zsófia: Pragmatika, szociopragmatika, udvariasságkutatás a magyar nyelvtörténetben. *Magyar Nyelv* 111/2. 2015, 129–146.

TÁTRAI 2011

TÁTRAI Szilárd: *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest, Tinta, 2011.

Források

BESSENYEI

A magyarországi boszorkányság forrásai I–IV. Szerk. BESSENYEI József. Budapest, Balassi, 1997–2005.

KOMÁROMY 1910

KOMÁROMY Andor: *Magyarországi boszorkányperek oklevéltára.* Budapest, MTA, 1910.

Levéltári források

MNL NML XIV. 3. D. 9. d. 15.

MNL NML XIV. 3. D. 9. d. 15. Balassagyarmati részleg. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum iratgyűjteménye. Különféle családi levéltárakból összegyűjtött iratok. Bartakovich család iratai. 1664. december 19.

MNL NML XIV. 3. D. 9. d. 11.

MNL NML Balassagyarmati részleg XIV. 3. D. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum iratgyűjteménye. 9. d. Különféle családi levéltárakból összegyűjtött iratok. Bartakovich család iratai. 11. 1679. április 18.